

Kūrybos įtaka lazdų meistro Mečislovo Ežerskio gyvenimui

Jurga Sajenkiene

Vytauto Didžiojo universitetas, Lyginamųjų kultūrų studijų programos magistrantė
Vytautas Magnus University, Master's student of the Comparative Cultures study program
j.sajenkiene@svako.lt

Jurgita Macienė

Šiaulių valstybinė kolegija, Vadybos ir komunikacijos katedros docentė, dr.
Šiaulių valstybinė kolegija / Higher Education Institution, Lithuania; Assoc. Prof. of the
Department of Management and Communication, PhD
j.maciene@svako.lt

Anotacija

Straipsnyje analizuojama, kaip kasdienis įnagis, labiausiai reikalingas vyresnio amžiaus žmonėms, – lazda – tampa neįkainojamu muziejų eksponatu, kaip, atsižvelgiant į įvairius aspektus, lazdos gali būti skirstomos, kokie ryškiausi požymiai jas atskiria vieną nuo kitos. Be to, remiantis filmuotais bei rašytiniais šaltiniais, dažniausiai pagrįstais žodiniiais interviu, keliami klausimai: kokių tipų (pagal skirtingas tipologijas) lazdas kuria tautodailininkas M. Ežerskis? Kokią įtaką pomėgis drožinėti lazdas daro meistro M. Ežerskio gyvenimui? Atsakymo į šiuos klausimus ieškoma tyrimui pasitelkiant turinio (kontentinės) analizės ir šiuo metu humanitariniuose moksluose populiarių biografinių metodus: dėmesys kreipiamas į tam tikrus išskirtinius pasakojimų turinio ir raiškos bruožus, leidžiančius rekonstruoti esmines informanto savivokos sudedamąsias dalis.

Reikšminiai žodžiai: lazda, pomėgis, tautodailė, autobiografinis pasakojimas.

The influence of creativity on the life of stick master Mečislovas Ežerskis

Summary

The article analyzes how the everyday staple most needed by the elderly - a walking stick - becomes an invaluable museum exhibit, how walking sticks can be classified according to various aspects, and what are the most prominent features that distinguish them from one another. In addition, based on filmed and written sources, mostly based on oral interviews, questions are raised: what types (according to different typologies) of sticks does the folk artist M. Ežerskis create? What influence does the hobby of carving sticks have on the life of master M. Ežerskis? The answer to these questions is sought by the research with the help of content (content) analysis and biographical methods currently popular in the humanities: attention is paid to certain distinctive features of the content and expression of the stories, which allow to reconstruct the essential components of the informant's self-concept.

Keywords: stick, hobby, folk art, autobiographical narrative.

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Lazda nuo seno lydi žmogų ir daugelio yra laikoma neatsiejama vyresnio amžiaus žmogaus palydove. Tačiau apie lazdas, jų funkcijas ir paskirtį mokslinės literatūros ar publicistinių straipsnių nėra daug, lazdos nesulaukė didelio tyrėjų dėmesio, nors gali įvairiapusis atskleisti daugelį žmogaus būties sričių: papročius, meną, istorines, socialines, kultūrinės, ekonomines aplinkybes, pasaulėžiūrą ar religiją. Kiek daugiau yra analizuotos senosios ritualinės lazdos, rastos archeologinių kasinėjimų metu. Apie tai rašė A. Butrimas (2003), I. Kaminskaitė (2007; 2008), G. Petrauskas (2017). Straipsniuose minima, kad Vilniuje ir Kernavėje aptinkamos XIII–XV a. medinės lazdos yra viena mįslingiausių radinių kategorijų. Beje, net ir šiomis dienomis nedaug

kas pasikeitė: šią medinių artefaktų kategoriją vis dar gaubia nemažai paslapčių. Atsakyti į visus klausimus mokslininkams sunku, kadangi archeologinių tyrimų metu dažniausiai randamos arba sulūžusios, arba blogai išlikusios lazdos. Kitas aspektas, kuriuo analizuotos lazdos, – krivulės fenomenas. Jį nagrinėjo R. Balsys (2017). Etnografinius aspektus – lazdos naudojimą kai kuriose apyčiose, šokiuose, žaidimuose – yra analizavusios P. Dundulienė (1991), D. Urbanavičienė (2000), A. Vyšniauskaitė (2008) ir kt.

Kiekvienas meno kūrinys yra priklausomas nuo jį sukūrusio autoriaus puoselėjamų vertybių, požiūrio į pasaulį, santykių supratimo. Ne veltui išdrožta tiek daug skirtingų rankšluostinių, verpsčių ir kitų buityje naudojamų daiktų, kurie virto liaudies meno kūriniais. Žinant, kas yra jų autoriai, nesunku atpažinti etnografinio regiono ypatybes ar konkretaus meistro išskirtinius bruožus. Tokie išskirtiniai bruožai yra aptariami negausioje literatūroje, pasakojančioje apie liaudies meistrų gyvenimą ir kūrybą. Kiek daugiau dėmesio sulaukia medžio drožėjai: yra išleista knygų apie kryždirbį, skulptūrų drožinėtoją Juozą Lukauską „Juozo Lukausko lobiai“ (Kuklys, 2007), skulptorių Lionginą Šepką „Pažįstamas ir nepažįstamas Lionginas Šepka: liaudies skulptorius“ (Mieliauskienė, 2007), kryždirbį Vincą Svirskį „Vincio Svirskio mediniai stebuklai“ (Matulytė, 2019) ir kitus monumentaliosios kūrybos atstovus. Pagal autorių darbo savitumą būtų galima aptarti ir lazdas, bet mokslinėje ir mokslo populiarinimo literatūroje apie lazdų, kaip tautodailės objekto, kūrėjus – lazdadirbius, lāzdžius pateikiama labai mažai informacijos. I. Šeškevičienė (2022) pristato Kretingos muziejuje sukauptą trisdešimt šešių skirtingų įvairios paskirties lazdų kolekciją, tačiau apgailestaudama konstatuoja, kad „daugumos lazdų autoriai nežinomi“. Straipsnyje įvardijamas tik vienos lazdos, tarnavusios kūno malonumui – nugarai pasikasyti, meistras Jonas Baguckas iš Beržoro (Šeškevičienė, 2022). Net keliuose šaltiniuose yra minimos Birštono lazdos – prieškarines tradicijas turėjusios kurortinės lazdos, laikomos šio krašto etnografiniu paveldu (žr. Laukevičius, 1983; Kuzmickas, 2013; Raiskas, 2022). Vis dėlto ir tuose šaltiniuose informacija apie lazdadirbius pateikiama labai skurdi – V. Laukevičius teigia, kad lazdų gaminiu užsiimdavo vaikai: „<...> vaikai, matydami vargstančius tėvus, nuo mažens siekė užsidirbti pragyvenimui. Vieni ganė gyvulius, rinko uogas, grybus, riešutus, gaudė žuvis ir nešė jas poilsiautojams ir už tai uždirbdavo pinigą. O mes vaikai, kurie neturėjome ko ganyti, sugalvojome gaminti pasivaikščiojimui lazdeles“ (Laukevičius, 1983, 137). Publicistikoje (Putriuvienė, 2015; Butkuvienė, 2017) rasti trumpi rašytojo, bibliotekininko, lazdų drožėjo Juozo Šikšnelio veiklos pristatymai, kuriuose esama užuominų ir apie meistro būdą: „Kažkada buvau paskelbęs, kad sieksiu visiems Lietuvos ubagams išdrožti po lazda, nes po terbą jiems jau siuva valdžia. Tai buvo toks skambus šūkis, o siekio nepavyko įgyvendinti, kadangi ubagų vis daugėja ir daugėja. Ir ypač dvasinių. O tokiems gi jokios lazdos neįsiūlysi. Nebent per kuprą!“ (Butkuvienė, 2017).

Iš surinktų šaltinių matyti, kad plačiausiai yra aptartas tautodailininko Mečislovo Ežerskio gyvenimas ir kūrybos kelias (žr. Sajenkienė, 2010, 2019; Virganauskaitė, 2019; Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021, Taliūtė, 2023). Skirtingų autorių pateikti interviu, filmuota medžiaga, straipsniai išryškina lazdziaus pomėgio rezultatus, svarbiausius gyvenimo momentus.

Apibendrinus iš įvairių šaltinių surinktą medžiagą apie lazdas ir jų kūrėjus matyti, kad trūksta susisteminto informacijos pateikimo, apimančio ir lazdų klasifikavimą pagal įvairius aspektus, ir meistro gyvenimo bei kūrybos sąsajų atskleidimą.

Tyrimo problema. Pagal paskirtį dažniausiai naudojamos kaip pagyvenusio ar sunkiai einančio žmogaus pagalbininkės, lazdos liaudies meistrų rankose gimdavo ir gimsta kaip saviti dailės dirbiniai. Tačiau dėl medžiagos – medžio – neilgaamžiškumo nyksta pačios lazdos, o apie jų kūrėjus informacijos surinkta nedaug, ji dažnai pateikiama neapibendrinta, fragmentiška, ne visada išryškinamas ryšys tarp lazdadirbio pomėgio, veiklos ir gyvenimo momentų. Net ir plačiausiai spaudoje pristatyto lazdziaus M. Ežerskio kūryba bei gyvenimo momentai pateikiami išskiriant pačius svarbiausius, ryškiausius dalykus, ne visada kreipiant dėmesį į tam tikras smulkmenas, kurios irgi suteikia savų niuansų.

Šiame straipsnyje pristatomos analizės *probleminiai klausimai* formuluojami atsižvelgiant į aptartą situaciją: *kokių tipų (pagal skirtingas tipologijas) lazdas kuria tautodailininkas M. Ežerskis? Kokią įtaką pomėgis drožinėti lazdas daro meistro M. Ežerskio gyvenimui?*

Tyrimo tikslas – identifikuoti kūrybos įtaką tautodailininko M. Ežerskio gyvenimui.

Tiksliui pasiekti keliami *tyrimo uždaviniai*: 1) atskleisti tyrimo objekto – lazdos sampratą, pavadinimų sinonimiškumą, tipus; 2) apibūdinti lazdadirbio M. Ežerskio pagamintas lazdas; 3) nustatyti tautodailininko M. Ežerskio kūrybos ir gyvenimo sąsajas.

Tyrimo metodologija

Tyrimo metodai. Tyrimas pagrįstas teorinėmis įžvalgomis, išgrynintomis atliekant mokslinės literatūros analizę ir sintezę.

Tyrimo medžiaga sudaro penkiolika spausdintų ar filmuotų šaltinių (sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje): straipsniai laikraščiuose ir žurnaluose (spausdinti ar publikuojami internete), trumpi meistro biografijos, parodų pristatymai, konferencijoje skaitytas pranešimas, filmuotas interviu su M. Ežerskiu. Šio straipsnio autorės Jurgos Sajenkienės straipsniai (2010; 2019) yra publikuojami kaip atliktų interviu su tautodailininku M. Ežerskiu rezultatai.

Tyrimo medžiagai surinkti taikyti humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimuose naudojami interviu ir dokumentų analizės metodai (žr. Kardelis, 2017; Būgienė, 2018). Tyrime ypatingą vertę įgyja žodiniai autobiografiniai pasakojimai, sukaupti ne vieną kartą tiesiogiai bendraujant su M. Ežerskiu. Medžiaga rinkta pusiau struktūruoto (kryptingo) interviu būdu: pateikus įžanginį klausimą (t. y. apibūdinus dominančią temą), informantui leidžiama pačiam spręsti, ką pasakoti, tačiau tam tikri svarbūs momentai tikslinami, akcentuojami užduodamais papildomais klausimais. Ypač svarbu buvo išsiaiškinti, ką informantas mano apie tam tikrų savo gyvenimo įvykių ir kūrybos sąsajas. Dėmesys kreiptas į detales, niuansus, kurie atskleidė, kaip informantas interpretuoja tam tikrus reiškinius, savo ir aplinkinių poelgius, sprendimus, jų priežastis, kūrybos įtaką svarbiems sprendimams (Sajenkienė, 2010; 2019; Ščiglinskienė, 2022). Surinktų dokumentų (įvairių straipsnių, anotacijų, filmuotos medžiagos) analizė papildė informanto autobiografinį pasakojimą.

Medžiagai analizuoti taikyti turinio (kontentinės) analizės ir šiuo metu humanitariniuose moksluose populiarus biografinis metodai. Duomenų (kontentinė) analizė buvo atliekama pasirenkant turinio analizės kriterijus (struktūrinius vienetus), remiantis žodžių, konteksto, vidinio nuoseklumo kriterijais (Žydzūnaitė, 2011). „Biografinis metodas – tai viena iš sociologinės metodologijos kryptų, apimanti ne tik praktinius socialinio tyrimo metodus, bet ir tam tikras pamatines teorines sociologines pozicijas“ (Kraniauskienė, 2000, 78). Biografinio metodo samprata žymi tam tikrų duomenų rinkimo ir analizės būdą, kuris nuo kitų skiriasi tuo, jog tiria ir įvertina „istorinius gyvenimiškus liudijimus“, kuriuos, remdamiesi asmenine patirtimi ir pažiūromis, pateikia individai (Kraniauskienė, 2000). Pagal tai, kaip traktuojama biografija ir kas yra biografinio tyrimo dalykas, „galima būtų skirti dvi orientacijas – „generalizuojančią“ ir „individualizuojančią“. Pirmoji biografijas naudoja kaip instrumentą socialiniams-struktūriniams procesams tirti, o antroji – gyvenimo istorijas traktuoja ne vien kaip instrumentą, bet ir kaip tyrimo dalyką, kuris savo prasme artimas žinojimo ar literatūros sociologijos teorijoms <...>“ (Kraniauskienė, 2000). Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo metu laikytasi antrosios orientacijos – į gyvenimo istoriją žiūrima kaip į tyrimo objektą.

Tyrimas vyko tokiu nuoseklumu: straipsnio autorė J. Sajenkienė 2010 m. ir 2019 m. iš meistro M. Ežerskio ėmė pusiau struktūruotus interviu, kurių rezultatas – du publikuoti straipsniai. Vėliau buvo renkama visa galima informacija apie tautodailininką iš įvairių spausdintų ir filmuotų šaltinių, kuri išanalizuota taikant dokumentų turinio analizę. Viso tyrimo metu buvo laikomasi biografinio tyrimo sampratos, įgalinančios žmogaus gyvenimo istoriją traktuoti kaip tyrimo objektą.

Straipsnyje analizuojamų šaltinių medžiaga pristatoma apibendrinta, konkretaus šaltinio nuoroda pateikiama tik prie tiksliosios citatos ar minties, užfiksuotos tik kuriame nors šaltinyje.

Tyrimo objekto samprata, pavadinimai ir tipai

Mūsų senoliai su didele meile ir atidumu iš medžio droždavo paprastus darbo įrankius, buitines rakandus. Tai nesunkiai paaiškinama, nes lietuvių charakteriui būdinga grožio pajauta bei ilgesys, gebėjimas praktiškumą derinti su estetika, todėl viską meistrai darė taip, kad ir pačiam tiktų ir patiktų,

ir kitam būtų gražu bei patogiu naudoti. Šis kriterijus neaplenkė ir lazdų, dažniausiai atpažįstamų kaip seno žmogaus palydovės.

„Lietuvių kalbos žodyne“ (e., 2018; toliau *LKŽ*) *lazda* aiškinama kaip „apdailintas, be šakų, ppr. medžio stiebelis einant pasiremti, suduoti kam nors ir pan.“ Analogiškai reikšmė aiškinama ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (e., 2024): *lazda* – „apdailintas stiebelis remtis, suduoti kam nors ir kt.“. Mušimo, sudavimo funkcija į žodžio *lazda* reikšmę galėjo patekti dar pagonybės laikais. Lietuvių pasakojamojoje tautosakoje yra užfiksuotas ne vienas pavyzdys, kad suduodant, mušant šermukšnine lazda galima apsisaugoti nuo velnio, laumių ir laumiukų ne tik pačiam žmogui, bet ir apsaugoti gyvulius (Gritėnienė, 2016). Tik viena *lazdos* reikšmės aptarime išskirta funkcija yra minima „Lietuvių etnografijos enciklopediniame žodyne“ (2015, 157; toliau – *LEEŽ*): *lazda* – „apdailintas pagalys pasiremti“. Iš pateiktų apibrėžimų matyti, kad šaltiniuose akcentuojama lazdos išvaizda – apdailintas stiebelis, pagalys, ir funkcijos: pagrindinė – einant pasiremti, remtis, ir šalutinė – suduoti kam nors. *Vadinasi, ir straipsnyje pristatomo tyrimo objektas – lazda – yra traktuojamas kaip iš medžio pagamintas (apdailintas) stiebelis, pagalys, skirtas pasiremti einant ar stovint, kartais suduoti kam nors.*

„Lietuvių etnografijos enciklopediniame žodyne“ (2015, 157) yra pateikiami ir kiti lazdos pavadinimai: *bastėklis, kùikis, lazà, lazdinė, stambinė, brùklỹs, kùoka, gumbinė, kaškà, kaškìnė, grànga, kriùkis, rantỹtinė, rendėtinis, renduòtinė, rumbuòtinė, krivũlė*.

Dalis pavadinimų, **kaip lazdos sinonimai**, vartoti skirtinguose regionuose, pvz., Žemaitijoje sakyta *bastėklis* (lazda; Skuodo raj.)¹, *lazà* (lazda; Raseinių raj., Kelmės raj., Tauragės raj.), Klaipėdos krašte – *lazdinė* (lazda, pagalys), Rytų Lietuvoje – *stambinė* (ilga stora vytinė, rykštė, žabinė; Utenos raj., Anykščių raj., Rokiškio raj.), skirtinguose Lietuvos rajonuose – *kùikis* (lazda pasiremti einant, ramentas; Varėnos raj., Plungės raj.).

Kiti pavadinimai yra susiję su **lazdos darymo būdais**. Pagal juos lazdos skirstomos į keletą tipų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Lazdų skirstymas pagal darymo būdą

Lazdos tipas	Darymo būdas	Vartoti pavadinimai
Rautinė lazda	Daryta iš išrauto eglaitės kamieno apkapojant šaknis.	Šios lazdos Žemaitijoje vadintos <i>brùkliù</i> (drūta lazda, žagaras, rykštė, koks įnagis mušti; Klaipėdos raj., Tauragės raj., Akmenės raj., Plungės raj.), Rytų Aukštaitijoje – <i>kùoka</i> (lazda vienu drūtu galu; Anykščių raj., Utenos raj.).
Pjautinė lazda	Gaminta iš ažuolo, beržo ar uosio šakos ar kamieno ją / jį nuskutant ir paliekant išaugas, o ranktūriui (<i>gervelei</i>) panaudojant natūralų išlinkimą ar išsišakojimą.	Šių lazdų pavadinimas Panemunėje buvo <i>gumbinė</i> (šakota, gumbuota lazda; Šakių raj., Jurbarko raj., Klaipėdos raj.), o Rytų Aukštaitijoje – <i>kaškà</i> (pagalys lazda, kaškìnė; Biržų raj., Kupiškio raj.) arba <i>kaškìnė</i> (lazda, storesnė negu vytinė, šakota, gumbuota; Kupiškio raj.).
Lenktinė lazda	Daryta iš liepos ar kito lengvo medelio, jo galą ranktūriui užlenkiant ant lankiaus.	Aplink Širvintas lenktinė lazda vadinta <i>grànga</i> (lazda su riestu galu), o dažnesnis pavadinimas, užfiksuotas įvairiose Lietuvos vietovėse, – <i>kriùkis</i> (riestu galu lazda; Raseinių raj., Anykščių raj., Šakių raj.).

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal *LEEŽ* (2015, 157).

Lazdų pagražinimo elementai be galo įvairūs: nuo kukliausių geometrinių raštų, išdrožtų kontūrine linija, iki reljefiškai traktuotų realistinių buitės scenų. *Pagal puošybos būdą* lazdos grupuojamos į skirtingus tipus (žr. 1 pav.):

¹ Skliaustuose šalia žodžio pateikiama jo reikšmė ir vartojimo vieta, nurodytos „Lietuvių kalbos žodyne“ (e., 2018).

<u>Drožtinės arba pjaustytinės lazdos</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Tai puošnios lazdos, kurios išraižomos kontūriniais ar reljefiniais augaliniais ir gyvūniniais ornamentais ar buities scenomis, o ranktūriai užbaigiami žmogaus arba gyvūno galva. Tarp atskirų vaizdų kartais būdavo įkomponuojami lazdos savininko žymenys, įrėžiami padarymo metai, įtaisoma dėžutė skiltuvui ar degtukams įsidėti. • Kartais tokios lazdos irgi būdavo vadinamos savais pavadinimais, tokiais kaip <i>rantytinė</i> (rantyta lazda; užfiksuota raštuose), <i>rendėtinis</i> (žr. <i>randėtinis</i> – randuota lazda; Trakų raj.), <i>renduotinė</i> (LKŽ nėra); <i>rumbuotinė</i> (rumbuota lazda, rantytinė; Kėdainių raj.).
<u>Lazda-kėdutė</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Dvejopos paskirties, naudota eigulių, matininkų. Jos ranktūris sudarytas iš dviejų suglaustų dalių, kurias išskleidus pasidaro plokštuma atsisėsti.
<u>Tekintinės lazdos</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Paplito XX a. pradžioje.
<u>Ragu apmautos lazdos</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Retesnės.
<u>Gintaru puoštos lazdos</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Retesnės.

1 pav. Lazdų skirstymas pagal puošybos būdus.
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal LEEŽ (2015, 157).

„Buitinių scenų nepaprastu įvairumu pasižymi horeljefiškai² išdrožinėtos gumbuotos lazdos. Atskirų vaizdų tokiose lazdose būna iki 10–12. Vaizdo traktavimas priklauso nuo meistro sugebėjimo įkomponuoti jį ant gumbo“ (Galaunė, 1958, XI). Ypatingai atrodo ir tos, kuriose per visą lazdos ilgį vaizduojamos medžioklės scenos – daugiau nei 10 atskirų vaizdų (Kastėnė, 2002).

J. Kastėnė (2020) teigia, kad lazdose dažnai dominuodavo augmenijos motyvai. „Dažniausiai būdavo imami savojo krašto, artimi augalai, bet pasitaikydavo tokių lazdų, ant kurių galėdavai išvysti egzotiškesnių augalų ar gyvūnų, pavyzdžiui, palmių, kupranugarių ar beždžionių“ (Kastėnė, 2002).

Be gamtos motyvų, dar lazdose būdavo įamžinami savininko inicialai ir jos pagaminimo metai, o šiek tiek vėliau jau imta įkomponuoti net ilgesnius tekstus.

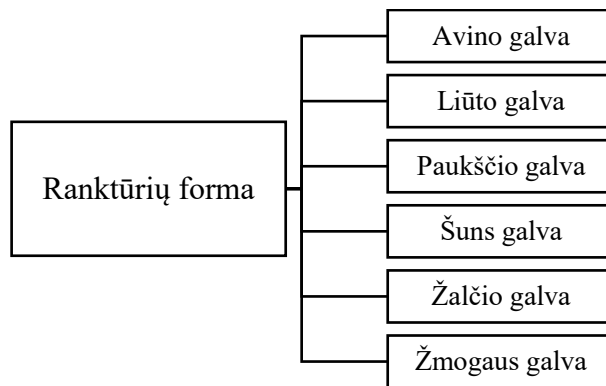
J. Kastėnė (2020) atkreipia dėmesį, kad lazda, kaip ir dauguma daiktų, turėjo atskleisti jos savininko socialinį sluoksnį. Vienokio siužeto lazdos būdavo drožiamos dvarininkams ir dvarų pareigūnams, kitokio – liaudžiai. P. Galaunės sudarytoje knygoje „Lietuvių liaudies menas“ detalizuojama: „Šį skirtumą ypač nesunku pastebėti medžioklės vaizduose. Pirmu atveju medžiotojo tipas, jo kostiumas, galvos apdangalas yra bajoriškas, antruoju – kaimietiškas“ (Galaunė, 1958, XI).

Kai kurios drožtinės arba pjaustytinės lazdos, nors ir buvo ypač gražios, išskirtinės, bet patogumu nepasižymėjo. P. Galaunė patvirtino: „Neabejotina, kad puikios horeljefiškais vaizdais išdailintos lazdos prasilenkia su savo tiesiogine paskirtimi: jos nepatogios nešioti, miniatiūriški pagražinimai trapūs; tokias lazdas dirba meistras – skulptorius, duodamas visą laisvę savo fantazijai ir norėdamas parodyti šioje srityje nepaprastus meninius savo sugebėjimus“ (Galaunė, 1958, XI).

P. Galaunė (1958), tyrinėjęs lazdas kaip akį patraukiančius dailės dirbinius, teigia, kad „[D]augelio lazdų rankenos yra įvairiai išlenktos. Tokios rankenos padaromos atskirai ir sujungiamos su lazda arba joms panaudojamas natūralus medžio išlenkimas bei išsišakojimas. Lenktoms rankenoms, būsimoms gumbuotoms arba horeljefu gražinamoms lazdoms medžiaga paruošiama dar medeliui augant“ (Galaunė, 1958, XI).

² „Horeljėfas [pranc. *haut-relief*], reljefas, kurio skulptūrinis vaizdas iš plokštumos iškilęs daugiau kaip per pusę savo tūrio“. „Tarpautinių žodžių žodynas“ (2003, 307).

J. Kastėnė straipsnyje „Lazdos senovėje: ir pasiremti, ir pasigrožėti liaudies meistrų talentu“ (2020) nurodo, kad visas sumanumas ir meistrystė atsiskleisdavo rankenoje. Meistrai, vedini fantazijos ir išmonės, rankenos dalį padarydavo judančią arba rankenoje sugebėdavo išdrožti net žvėries galvą ar kokią nors dėžutę, skirtą titnagai, kandikliui, degtukams įsidėti. Pagal drožtinių arba pjaustytinių **lazdų ranktūrių formą** lazdos skiriamos į keletą grupių (žr. 2 pav.)

2 pav. Lazdų ranktūrių forma.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal LEEŽ (2015, 157).

P. Galaunė (1958) pastebi, kad visas apdailinimas koncentruojamas rankenos gale, nes ranktūris turi būti patogus laikyti. Tyrėjas nurodo, kad dar gali būti išdrožta arklio, driežo galva. Neretai žaltys vyniojasi per visą lazda, o tuščiuose jos plotuose įkomponuoti kiti gyviai.

Norint, kad lazda ne tik atliktų praktinę funkciją, bet ir įgautų meno kūrinio išvaizdą, labai svarbu parikti tinkamą medieną jai pagaminti. Medis turi būti tvirtas, kad išlaikytų atsirėmusį žmogų, bet ir nesunkiai pjaustomas, drožinėjamas. LEEŽ (2015, 157) nurodo, kad **tinkamiausias medis lazdai** daryti yra eglaitė, ąžuolas, beržas, uosis, liepa. Toks pasirinkimas yra nesunkiai paaiškinamas: lietuviams daug ką reiškė ne tik ąžuolas, bet ir uosis, o beržas, žilvitis, gluosnis – „nuo senų senovės laikomi gyvybingumo, augimo, vaisingumo, vegetacinės galios įsikūnijimu“ (Dundulienė, 2008, 31, 55). Ne paskutinėje vietoje buvo ir obelis, sietina su vaisingumu ir derlingumu.

A. Gritėnienė (2016, 90) teigia, kad „[š]ermukšnio mediena kieta, smulkaus grūdo, tvirta, lanksti, ypač geros kokybės, tad puikiai tinka tekinimo darbams ir smulkiems dirbiniams, labai vertinama drožėjų“. Autorė, remdamasi LKŽe pateikta medžiaga, nurodo, kad iš šermukšnio drožiamos įvairios lazdos. Pavyzdžiui, rendėtinė (rantyta) lazda daryta iš šermukšnio medžio: „įkapa, įpjausto augantį šermukšni, jo sultys įkaptose vietose auga gumbais, ir pasidaro gumbuota lazda“. R. Apanavičius (2011) straipsnyje „Medžiai Šiaurės Europos etninių muzikos instrumentų gaminimo ir naudojimo papročiuose“ mini, kad apeiginės lazdos gamintos iš magiškujų savybių turinčiais laikytų diemedžio, putino, juodalksnio ir, žinoma, ąžuolo. N. Laurinkienės (1999) teigimu, dauguma lazdų su buoželėmis buvusios ąžuolinės.

I. Kaminskaitė (2008) straipsnyje „XIII–XV a. medinės lazdos su buoželėmis: faktai ir hipotezės“ nurodo, kad ne visos lazdos su buoželėmis gamintos kruopščiai (vienos dailios, kitos grubaus darbo, naudota tiek be žievės, tiek grubiai tik tam tikrose vietose pašalinus natūralią žievę mediena), lazdų kotai skirti dažnam naudojimui, nes rankenų matmenys pritaikyti ne tam tikrai žmonių grupei (pvz., suaugusiesiems), bet universaliam naudojimui. Išlikusių lazdų kotai rodo, kad lazdos buvo intensyviai naudojamos, nes susiduriama su utilitarinio pobūdžio išdilimais.

Apibendrinant surinktą informaciją, galima teigti, kad lazda buvo ir išlieka svarbiu buities įnagiu, ypač dažnai siejamu su vyresnio amžiaus žmogaus gyvenimu, kai atlieka pagrindinę – rėmimosi funkciją. Nuo seno meistrai lazdas vertino ne tik kaip kasdienius daiktus, bet ir kaip meniškų medžio dirbinius. Lazdoms daryti buvo taikomi skirtingi būdai (rautinės, pjautinės, lenktinės lazdos), jos įvairiai dekoruotos, ypač didelį dėmesį skiriant ranktūrio (rankenos) puošybai, drožinėjimui. Darant lazda labai svarbu parikti tinkamą medieną – tvirtą, bet kartu ir lanksčią, tinkamą tekinimo ir drožinėjimo darbams. Be to, medis dar dažnai siejamas ir su senuoju tikėjimu, apeigomis, todėl ir lazda įgauna apsaugos nuo mitinių būtybių funkciją.

Tautodailininko Mečislovo Ežerskio pagamintų lazdų rūšys

Žinia apie M. Ežerskį, dabar jau perkopusį aštuoniasdešimtmečio slenkstį, kaip unikalų lazdų meistrą pasklido 1999-aisiais (anksčiau garsėjo kitais dirbiniais). Tuo metu jis turėjo išdrožęs apie 400 lazdų. Šiomis dienomis asmeniniame M. Ežerskio lazdų muziejuje eksponuojama 1 200 unikalių lazdų, dėmesį patraukiančių netikėtomis formomis. Kitos įkurdintos ant aukšto, sudėtos ūkiniame pastate (Sajenkienė, 2019). Per daugiau nei keturiasdešimt metų medžio drožėjas jų padarė per 3 800. Ilgiausia lazda yra 2,48 m ilgio, trumpiausia – vos penkiolikos centimetrų. Savotiškos lazdų puokštės pasitinka jau namo „gonkelėse“. O prieangyje iš kiemo pusės išdėlioti kitokie sutvėrimai iš medžio, atlikusio nuo lazdų (Virganauskaitė, 2019).

Tautodailininko lazdos dar 2009 metais sertifikuotos ir pripažintos tautinio paveldo produktu. „Minint meistro 75 metų jubiliejų, buvo surengta lazdų paroda, kurios atidaryme apsilankęs gamtos mokslų daktaras, etnologas, Lietuvos edukologijos universiteto profesorius, Lietuvos tautinio paveldo gamintojų ir kūrėjų asociacijos prezidentas Libertas Klimka sakė, jog M. Ežerskio lazdos liudija apie spontanišką pasaulėjautą, mitologinėmis būtybėmis prabylančią iš tolimiausių mūsų protėvių pasaulio pažinimo gelmių. M. Ežerskio lazdos – unikalios. Lietuvoje nėra antro tokio kūrėjo, sugebančio lazda paversti meno kūriniumi ir neatimti tikrosios jos paskirties“ (Ščiglinienė, 2019).

Lazdadirbio M. Ežerskio lazdas *pagal darymo būdą* galima priskirti *pjautinių lazdų tipui*, kadangi dažniausiai jos kuriamos iš surinktų / nupjautų šakų. Surinktas ir namo parsineštas šakas meistras pirmiausia nužievina, tada palaiko padžiovinti. Pats M. Ežerskis yra sakęs, kad „[m]ažiausiai porą savaičių – mėnesį turi prastovėti, kad išdžiūtų, o žiemą – ir ilgiau. Šakos negali gauti saulės, vėjo, jų negalima išdžiovinti per greitai, nes tada susproginės, ypač ažuolinės šakos – jų medis greičiau sproginėja. Vėliau šakas reikia nušveisti, patrinti vašku, kad drėgmės nebijotų, tada jos tampa malonesnės, šiltesnės“ (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Pagal puošybos būdą šio meistro lazdos priskiriamos *drožtinėms arba pjaustytinėms lazdoms*: išdžiovinus šakas galvojama, ką ištiesinti, kur nupjauti, o svarbiausia – sugalvoti, kaip apdailinti rankeną, kokią detalę išryškinti. Dauguma lazdų yra natūraliai susiraizgiusios, užlinkusios, o apdaila koncentruojama rankenos gale, kotą paliekant beveik neliestą, kad būtų išsaugotas lazdos funkcionalumas.

Pagal lazdų ranktūrių formą M. Ežerskio lazdas galima priskirti prie skirtingų grupių (žr. 2 lentelę):

2 lentelė

Mečislovo Ežerskio lazdų ranktūrių forma ir funkcijos

Lazdų ranktūrių formų grupės	Mečislovo Ežerskio lazdų rankenų forma	Meistro nurodyta lazdų rankenų funkcija, jo pamąstymai apie objektus
Gyvūno galva	Žalčio galva (dažnai su išdrožtais dantimis) – labiausiai mėgstama gyvūnų grupės forma	Žaltys dieną saugo namus, o naktį neša turta. Sveikatos, namų židinio, namų globos, gerovės simbolis.
	Arklio galva – irgi dažna gyvūnų grupės forma	Arklys – dieviškos galios, vaisingumo, gausaus derliaus, apsaugos nuo visokiausių blogybių simbolis.
	Šuns galva	Komentarų nerasta
	Šerno galva	Gamta padiktuoja idėjas, kokia bus lazda, kokį „veidą“ ji turės. „Priklauso nuo to, į ką ta šaka panaši. Jei panaši į šerną, ir darau šerną. Viskas čia ne mano, o gamtos sukurta. Aš tik antrinu“ (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).
	Katino galva	Komentarų nerasta
	Avino galva	Komentarų nerasta
	Liūto galva	Komentarų nerasta
	Žirafos galva	Komentarų nerasta

Paukščio galva	Pelėdos galva	Išdrožta pelėda meistriui neva pataria, kokius darbus atlikti, pasufleruoja mintis ir idėjas.
	Kitų paukščių galvos	Paukščiai neša žmonėms gėrį, simbolizuoja amžiną judėjimą, ryšį tarp dangaus ir žemės.
Žmogaus galva		Komentarų nerasta
Mitinės būtybės	Kauko galva – personažas iš požemio, ne savo mirtimi mirusio žmogaus dvasia	Kaukas globoja vargšus, blogus žmones baudžia.
	Maumo galva – šmėkla, gyvenanti šulinyje ar ežere	Maumas – gąsdinantis personažas, tačiau meistro išdrožti maumai nėra baisūs.
	Aitvaro galva	Neša turtus tiems, kurie nusipelno – vargšams, bet geros širdies.
	Velnio galva – labai daug veidų, nevienalyčiai.	Apsilankiusieji svečiuose įsidėmi ir 150 metų senumo svarstyklės, sveriančias į statinę sudėtas 170 lazdų su velniukų atvaizdais. Kūrybingasis M. Ežerskis, aiškindamas savo sumanymą, patikino, kad prieš daugelį metų užsimojo sužinoti, kiek sveria velnių dūšios, bet svarstyklės iki šiol dar jų neatsveria. Ir kažin ar kada atsvers – pernelyg sunkios (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Tokia lazdų rankenų įvairovė yra neatsitiktinė, pats meistras ją aiškina tautosakos, mitologijos įtaka, nes yra susipažinęs su N. Vėliaus, P. Dundulienės, M. Gimbutienės darbais (Simanaitienė, 2023). Pasak M. Ežerskio, „[p]irmapradė lazdų kūrėja yra gamta, jis tik, pasitelkęs beribę fantaziją, prigimtinę Aukščiausiojo duotybę, paryškina užslėptą ir plika akimi nematomą vienaragio, ožio, velnio, gyvatės, paukščio, liūto ar šuns figūrą. Primityvesnių lazdų galuose meistras įtaiso švilpynę – ir taip jas išskiria iš paprastų medžio šakų“ (Sajenkienė, 2019).

Lazdžius M. Ežerskis iš dalies pagal etnologinį aspektą renkasi ir patį *medį, iš kurio gamina lazdas*. Vienas pačių mėgstamiausių meistro medžių yra šermukšnis, kuris saugo nuo nelaimių, gina nuo piktųjų dvasių: „Paimi šermukšnio lazda, pastatai prie durų, kad piktos dvasios į namus neįeitų“ (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021). Lazdynas yra sakralus medis, jo irgi bijo velniai. Beržą tautodailininkas renkasi dėl kitokių savybių – šis medis padeda pasveikti, gražina jėgas. Alksnis atpažįstamas kaip švelnumo simbolis. „Paklaustas, koks medis lazdoms tinkamiausias, M. Ežerskis sakė, kad lazda galima išdrožti iš įvairiausio medžio: tinka neįprastai susiraitęs lazdynas, liepa, ieva, beržo, šermukšnio ar drebulės šaka, taip pat ir eglės bei ąžuolo, tik jų, pašnekovo teigimu, nepalenski. Tačiau meistro muziejuje rasite lazdų ne tik iš minėtų medžių šakų, bet ir iš tų, kurie auga jo paties sode: „Yra lazdų ir iš obels, o dabar daugiausia darau iš slyvos, vyšnios, nes nebeišėnu į mišką, tai pjaunu iš sodo“ (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Pagal funkcijas tautodailininko M. Ežerskio lazdos gali būti skirstomos į keletą grupių:

1. Pasiramsčiuoti – pati dažniausia funkcija, dėl jos išsaugojimo meistro lazdos ir įvardijamos kaip išskirtinės.
2. Apsaugoti – lazdos iš šermukšnio, lazdyno.
3. Prisiminimui – kai kurias lazdas pats meistras dovanoja parodų lankytojams, žymiesiems žmonėms.
4. Simboliai, talismanai – lazdos su žalčio, pelėdos, aitvaro galvomis.
5. Švilpukai – vaikų mėgstamos vos keliolikos centimetrų ilgio lazdos, skirtos švilpti.

Apibendrinant iš įvairių šaltinių, dažniausiai pagrįstų interviu su mestru M. Ežerskiu, surinktą medžiagą, galima teigti, kad lazdadirbis gamina pjautines lazdas, kurias papuošia drožinėdamas ar pjaustinėdamas, taip paryškindamas šakų originalumą. Didžiausią dėmesį tautodailininkas skiria rankenai, ten sukonzentruoja pagrindinius puošybos elementus, kad išsaugotų lazdos funkcionalumą. Lazdos gale dažnai išdrožiamos gyvūnų ar mitinių būtybių galvos. Medį renkasi įvairių, dažnai pasirinkimą pagrįsdamas iš tautosakos, mitologijos ateinančiais medžio reikšmės aiškinimais. Pagrindinė M. Ežerskio sukurtų lazdų funkcija išlieka praktinė – pasiramsčiuoti, bet gali būti lazdų, skirtų ir padovanoti, apsaugoti nuo pikto, švilpauti.

Tautodailininko Mečislovo Ežerskio kūrybos ir gyvenimo sąsajos

Meistro M. Ežerskio gyvenimas ir kūryba yra labai glaudžiai susiję tarpusavyje. Pirmiausia tam tikri gyvenimo momentai paskatino M. Ežerskį pasinerti į lazdų drožybą, o vėliau pomėgis, kūrybos procesas darė įtaką tautodailininko gyvenimo būdai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Tautodailininko Mečislovo Ežerskio gyvenimo ir kūrybos sąsajos

Gyvenimo momentai	Poveikio kryptis	Kūrybos procesas
Tėvo ir brolio įtaka, nelaimingas atsitikimas	⇒	Kūrybos pradžia
Mamos ir tėčio senatvė	⇒	Pirmosios lazdos
Klajonės po mišką	⇐	Šakų rinkimas
Neskaičiuojamas laikas	⇐	Drožybos procesas
Nesukauptas kapitalas	⇐	Unikalios lazdos
Pažintis su žymiais žmonėmis	⇐	Lazdos kaip dovanos
Viešumas, žinomumas	⇐	„Lazdynas“
Gyvenamosios vietos kaita	⇐	Muziejus

Toliau straipsnyje detaliau pristatomos šios sąsajos, remiantis įvairių interviu metu paties meistro M. Ežerskio išsakytais biografiniais faktais, asmeniniais pavyzdžiais.

Kūrybos pradžia. Lazdadirbio M. Ežerskio bėčiulystė su medžiu turbūt neatsitiktinė. Jo tėvas buvo stalius, vaikams išdroždavo medinių arkliukų ar kitų gyvūnėlių, meistrauti mėgo ir vyriausiasis brolis, nevenkęs ir mažiesiems padaryti ką nors įdomaus. Nors pats medžio drožėjas, kilęs iš 10 vaikų išauginusios šeimos, tvirtina, kad apie menus vaikystėje nesvajėjo. Jaunystėje, baigęs kursus, dirbo sprogdintoju. Į mažus gabalus trupino akmenis, ledus. Darbavosi Šiaulių dviračių gamykloje, išbandė tekintojo amatą. Juo dirbdamas, buvo sunkiai sužalotas – įtraukė tekinimo staklės. Jaunas vyras keturias dienas išbuvo komos būsenos. Reikėjo ištisų metų, kol pradėjo kalbėti, dar daugiau laiko – rašyti, skaityti. Atsibudęs iš komos ir tapęs nedarbingu, pajuto didžiulį norą drožti. Pradėjo ne nuo lazdų, pirmieji Mečislovo drožiniai buvo įvairūs gyvūnai ir paukščiai. Pats pirmas darbas iš medžio – staliukas, laikomas beždžionėlės, kuris iki šiol stovi meistro namuose (Sajenkienė, 2019).

Pirmosios lazdos. Liaudies išmintis pataria: „Niekada neišsižadėk terbos, lazdos ir turtos“. Tautodailininkas M. Ežerskis šį posakį perfrazuodamas mėgsta sakyti: „Labiausiai – lazdos, amžius visko žmogui prikrečia“ (Červokienė, 2020). Pirmąsias lazdas meistras padarė tėvams, kai šie pradėjo sunkiai vaikščioti. Išdrožė ne po vieną: tėvas sulaukė 90, mama – 96 metų. Meistras tiksliai prisimena pirmąją lazdą. Mamai tuo metu buvo 80 metų, ji vaikščiodavo paprastą šaką pasiėmusi. Sūnus pažadėjo miške pažiūrėti, gal ras ką tinkamesnį. Rado tinkamą šaką, truputį užriestą. Ta lazda buvo labai paprasta, su tokiu snapuku, bet mamai patogiausia – nesiskirdavo su ja kasdien, ją buvo praminusi „Varnike“. Paskui mamai dar tris padarė. Tas, kurios buvo jau gerai užriestos, mama pasilikdavo eiti į bažnyčią, kitaip sakant, išeigai. Lazdadirbis tvirtina turintis tėtės lazdą, tačiau mamos tos pirmosios lazdos neišlaikė, kai kelis kartus kraustėsi, kažkur pasimetė.

Šakų rinkimas. Prieš daugelį metų M. Ežerskis miške praleisdavo visą dieną. Keliaudavo vasarą dviračiu, o žiemą slidėmis (Virganauskaitė, 2019). Pėsčias nueidavo ir pareidavo po 10 kilometrų. Taip per dieną susidarydavo kone 20 kilometrų. „Unikalūs liaudies meistras detalių tikslumu prisimena, iš kurio miško kiekviena lazda į jo namus atkeliavo. Daug jų buvo iš Šilo Pavėžupio, kur gyvena dvi jo seserys, iš ažuolyno netoli Kelmės. Ieškoti „molio“ savo lazdoms M. Ežerskis išsiruošdavo keletą kartų per savaitę. Išvykų nesuretindavo nei blogas oras, nei metų laikai“ (Sajenkienė, 2010). Pastaruoju metu garbaus amžiaus meistrui miškas sunkiai nepasiekiamas ir, galima sakyti, liko tik prisiminimuose.

Prakalbęs apie metai po metų besitęsiančius pagaliavimus, tautodailininkas sako: „Ne vieną jų galima pavadinti anekdotu. Kartą į mišką išsiruošiau sningant. Gerokai pavaikščiojęs žiūriu – žmogaus pėdos. Manau, ne aš vienas „durnas“, tokiu oru po mišką trunkausi. Kad tai mano paties

pėdos, supratau apsukęs ratą ir sugrižęs į tą pačią vietą. Kitą kartą buvau net paklydęs. Bevaikštinėdamas matau – prieš akis bažnyčia. Kurtuvėnų, norsėjau Šaukėnų pusėn. Trisdešimt kilometrų tąkart sukoriau“ (Sajenkienė, 2019).

Tačiau tikrąją paklydimo kainą liudija ne nueiti kilometrai, o ant pečių laikomas ryšulys, kuris su kiekvienu pasilenkimu sunkėja. Lazdų dirbėjo žodžiais, sunkumo iš pradžių nejaučia. Nešulys ima pečius sverti, kai reikia užtįsti į penktą aukštą. Tiesa, kartą jį pajuto kur kas anksčiau, autobuso vairuotojui nesutikus pavežėti. „Sako, palik tuos pagalius pagriovyje, o pats važiuok. Nevažiavau, nes palikti negalėjau“, – taupiai, kiekvieną žodį pasverdamas, kalbėjo M. Ežerskis ir atviravo, jog medžiagos parsigabenimas yra vienas sunkiausių kūrybos etapų. Dėl to visada sunaudoja net mažiausias šakeles (Sajenkienė, 2019).

Nors į mišką lazdadirbis nebenukeliauja, tačiau „kiekvieną vakarą iki pirmos nakties dar turi iš ko drožti lazdas. „Ruošiasi senatvei. Turiu medžiagos dar bent tūkstančiui lazdų“, – šypsosi muziejaus įkūrėjas (Virganauskaitė, 2019).

Drožybos procesas. Patobulinti gamtos sukurtas lazdas tautodailininkas M. Ežerskis nenaudoja įmantrių įrankių. Peilis tapo geriausiu jo draugu (Virganauskaitė, 2019). M. Ežerskis tikina, kad drožinėti jam yra išskirtinis malonumas. Dažnai senojo drožybos amato puoselėtojas sulaukia klausimo, kiek lazdų padaro per mėnesį, metus? Tiksliai atsakyti negali. Tą skaičių šiek tiek lemia metų laikai (daugiausia lazdų padaro žiemą), bet labiausiai – nuotaika. Vieną šaką per pusdienį ar net porą valandų lazda paverčia, parsineša kone iki galo gamtos sukurtą, o kita ir metus gali stovėti – nesugalvoja, ką daryti, tad padėjęs laiko, kol ateis įkvėpimas ir akys atsivers. Iš pirmo žvilgsnio paprastą medžio šaką paversti meno kūrinium dažniausiai užtrunka du vakarus. Mažytes suvenyrines lazdeles padaro per kelias valandas (Sajenkienė, 2019).

Kai meistras prisiliečia prie medžio, praranda laiko nuovoką. „Kai pradedi dirbti, darosi įdomu, kas išeis, kaip. Kokią paprastesnę ir per vieną vakarą padarai. Bet dažniausiai darai vieną, pavargsti, paimi kitą. Vieną vakarą dirbau, galvojau, ką čia padaryti. Pamaniau, patogiausia bus velniuką. Jau netoli dvylikos sako man, kad nespėsiu padaryti. Spėsiu, sakau, pabaigsiu, kol gaidžiai užgiedos. Aš su jais pasišneku, – apie tai, kaip gamina lazdas ir dar jas prašnekina, šmaikščiai pasakojo pašnekovas. – Bet užsižaidžiau, gaidžiai užgiedojo, velnias *pasikavojo* ir nepabaigiau – išėjo su vienu ragu ir viena koja“ (Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Liaudies meno specialistai išskirtinėmis laiko tas lazdadirbio M. Ežerskio lazdas, „kuriose pavaizduotos mitinės būtybės, maumai, baubai, ežeriniai, šilinyčiai, atėję iš autoriaus atmintyje kunkuliuojančių vaikystės pasakų, šiurpių, sapnų“ (Sajenkienė, 2019).

Unikalios lazdos neparduodamos. Tautodailininko pasiteiravus, ar kadaise ėmėsis lazdų gamybos svarstė, kad tai galėtų būti ir verslo planas, M. Ežerskis atsako, kad tikrai ne. Iš to pragyventi neįmanoma. Visas lazdas darė iš malonumo. Kita vertus, norėjo parodyti mišką. „O taip galima būti miške ir medžių nematyti“ (Virganauskaitė, 2019; Pepcevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Bene visos meistro lazdos – su akimis, kartais – net ir su nosimis, tarsi gyvos būtybės. Anksčiau kiekvienai lazdai net vardą duodavo. Suktaragiu, Vienaragiu į ją kreipdavosi. „Po keleto metų nustojo, nes nebeužteko vardų ir minčių, kaip savo it iš gausybės rago besipilančius dirbinius vadinti (Sajenkienė, 2019).

Gana dažnai sunku tiksliai įvardyti personažo tapatybę, tačiau meistras už tai nepyksta: „Kiekvieno fantazija skirtinga. Kaip pakrikštysi, taip ir bus.“ Jis pats jau miške, radęs tinkamą medžio šaką, akimirksniu sumoja, kokia lazda netolimoje ateityje bus. Žino ir dar vieną paslaptį – ji bus vienintelė, nes sukurta gamtos, o jos niekas nepakartoja. Tarp kelių tūkstančių lazdų nėra nė vienos vienodos (Sajenkienė, 2019).

2010 m. interviu metu kelmiškis lazdų meistras papasakojo įdomią istoriją. Tuo metu, kai kūrėsi blokiniame name, savo rankomis susimeistravo lovą, stalą, spinteles, pasikabino iš elnio ragu pasidarytą šviestuvą bei išsidėliojo 400 tuomet turėtų lazdų. Visą šį turtą vos pamatęs norėjo įsigyti į svečius užsukęs vienas vokiečių, tačiau jo dosniu, 40 tūkstančių litų, pasiūlymu³ lazdzius nesusigundė

³ Kad lazdos visais laikais turėjo nemažą vertę, liudija ir kiti šaltiniai. D. Burba (2022), pasakodamas apie paskutinio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo maršalo Liudviko Skumino Tiškevičiaus laidotuves, mini, kad „[m]edžio drožėjui už etmono buožės, maršalo lazdos, išdininko rakto pagaminimą buvo sumokėta 60 auksinų“ (Burba, 2022, 65).

ir kaip mat atmetė, motyvuodamas, kad lazdos skirtos ne parduoti (Sajenkienė, 2010). Meistras prisipažįsta, kad jam maloniau lazdas dovanoti. Dovanotomis žmonės labiau džiaugiasi, jas įvertina ir brangina. Lazdadirbio įsitikinimu, „jei jos bus daromos tik su mintimi parduoti, netaps tokios dailios ir įstabios, meilės ir šilumos kupinos“ (Sajenkienė, 2019).

Galima sakyti, kad su visomis savo lazdomis meistras yra susigyvenęs, jos yra savasties dalis, todėl, jei kurią prisireikia parduoti, būna sunku, jos gailisi. Kartą vienam žmogui meistras pardavė lazda su šerno atvaizdu ir po kurio laiko pradėjo apgailėstauti ją atidavęs į kitas rankas. Net paprašė gražinti ir vietoj vienos lazdos pažadėjo duoti dvi, tačiau derybos buvo bevaisės ir lazdos atgauti nepavyko (Pepevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Taigi, meistras nelinkęs keisti savo dirbinių į pinigus, nes kiekviena lazda unikali ir, kaip patikino pats lazdžius, antros tokios nė su žiburiu nerasi, nė pats nepadarysi.

Lazdos kaip dovanos. Tautodailininkui M. Ežerskiui lazda pirmiausia yra ne senatvės, o išminties ir valdžios simbolis (Sajenkienė, 2019). Gal ne veltui meistro išdrožtą lazda kadaise per vieną šventę buvo įsigijęs a. a. prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas, per Kaziuko mugę lazdadirbis vieną savo lazdų yra padovanojęs ir buvusiai šalies vadovei Daliai Grybauskaitei (Pepevičiūtė-Bogušienė, 2021). Tai liudija žinutės laikraščiuose, kurių iškarpas meistras kruopščiai yra surinkęs į aplanką, kai kada atverčiamą, jei sulaukia itin žingeidžių lankytojų.

Tokiems smalsuoliams tautodailininkas parodo ir lazdas, kurias dovanai gavo iš miesto klebono, kalvio, muziejaus darbuotojų. Kai dovanų pradėjo daugėti, net buvo kilusi mintis rinkti lazdas iš žinomų žmonių ir jas kolekcionuoti, bet dėl lėšų stygiaus idėjos teko greitai atsisakyti.

„*Lazdynas*“. Tuo metu, kai pradėjo kaupti savo dirbinius, lazdžius gyveno daugiabutyje, vieno kambario butuke penktame aukšte. Kuo toliau, tuo mažiau vietos liko pačiam meistrui, viską užėmė lazdos. Be to, kaimynai pyko ir pradėjo baimintis, kad meistras su savo visu „lazdynu“ neįlūžtų.

Tautodailininkas pasakojo: „Tėtis buvo miręs, mama gyveno viena, važiuodavau į Kražius jai padėti. Kražius supa miškai, dažnai į juos nueidavau. Kartą važiuoju nuo mamos į Kelmę, stabdo žmogus, paėmiau pavežti. Jis buvo mokytojas. Klausia manęs, kam tuos pagalius vežusi. Sakau, užėik pas mane, pažiūrėsi. Jis užlipo į penktą aukštą ir nusigando (juokiasi). Kitą dieną iškvietė žurnalistus – kaip sakant, tada atrado mane iš naujo“ (Pepevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Kai meistras M. Ežerskis gyveno vieno kambario bute penktajame aukšte, kartais atvažiuodavo pilnas autobusas turistų iš sostinės ar kitų miestų. Atrastas iš naujo ir pradėjęs dalyvauti parodose, tautodailininkas savo lazdas eksponavo ne tik įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Jo lazdų žmonės matė Latvijoje, Rusijoje, Vokietijoje, Amerikoje, Šveicarijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Švedijoje (Červonkienė, 2020; Hokienė, 2020).

Tautodailininko M. Ežerskio žinomumas, išskirtinumas paskatino Mykolą Valantiną, vizualaus meno kūrėją, panaudoti M. Ežerskio lazdų atvaizdus (iš viso 150) kūrinyje „Mouth to mouth“. Jame jungiamos skirtingos medijos ir temos. „Fotografija, dirbtinis intelektas ir liaudies menininko Mečislovo Ežerskio iš medžio šaknų pagamintos lazdos seka fantastinę pasaką apie du vaikus ir jų rastą keistą neatpažintą objektą“ (Taliūtė, 2023). Už šį kūrinį M. Valantinas pelnė Publika simpatijų prizą parodoje „JCDecaux premija 2023: Mainais į amžius“, o šios parodos komisija drožinėtojui M. Ežerskiui skyrė specialų paminėjimą už viso gyvenimo darbą ir atsidavimą savo praktikai (Valatkaitė, 2023).

Lazdų muziejus. Senojo drožybos amato puoselėtojas M. Ežerskis apie muziejų galvojo jau labai seniai: dar tada, kai lazdų net nekūrė. Antrąkart apie muziejų mintis aplankė tuomet, kai turėjo išdrožęs apie 200 lazdų (Sajenkienė, 2019). Svajonės išsipildymą paskatino ir tai, kad vis sunkiau buvo užkopti į penktą aukštą, kur visoje butuko erdvėje karaliavo lazdos, kad vis dažniau išgirdavo dėl saugumo nuogąstaujant kaimynus (Pepevičiūtė-Bogušienė, 2021).

Birštonietis J. Raiskas pasakoja: „Dar cirkuliuojant lietuviškiems litams, buvau užsukęs į antikvarinę parduotuvę, veikiančią Kaune, šalia Soboro Laisvės alėjoje. Nustebau pamatęs parduotuvės kampe stovinčias net dvi – su Birštono pavadinimu ir nuo laiko patamsėjusias – birštonietiškas lazdas. Nuo pirkinio „atvėsino“ kaina, nes jos abi kainavo 600 litų“ (Raiskas, 2022).

Naują gyvenimą tautodailininkas labai norėjo pradėti Kelmės priemiestyje, sodyboje, turinčioje didelį ūkinį pastatą. Tačiau šiai svajonei dėl pinigų stygiaus nebuvo lemta išsipildyti (Sajenkienė, 2019). Todėl pardavęs vieno kambario butą ir paėmęs paskolą iš banko⁴, meistras nusipirko nedidelį namelį Kelmės centre Kooperacijos gatvėje. Apleistą namelį pirko dar už litus. Paskui keletą metų remontavo. Viską darė savomis rankomis. Samdyti meistrus iš kuklios nė trijų šimtų eurų nesiekiančios pensijos būtų neįmanoma. Juolab, kad pusę jos atiduoda bankui. Džiaugiasi sukrapštantis lėšų medžiagoms. Šiek tiek padėjo rėmėjai.

Kai įrengė namelio pirmąjį aukštą, didžiajame kambaryje parengė savo lazdų ekspoziciją. Joje pristato 1 200 lazdų.

Iš visų kerčių žvelgia įvairiausi medžio sutvėrimai ir antrajame kambaryje. Tik čia dar turėjo tilpti spinta, lova ir stalelis su foteliais, kad namelio šeimininkas turėtų kur prisėsti atsigerti kavos. Tiek kukliam tautodailininkui ir užtenka. Ketina išmesti ir sekciją, kad ir antrajame kambaryje tilptų kuo daugiau eksponatų (Virganauskaitė, 2019).

Šiame namelyje 2019 m. sausį tautodailininkas M. Ežerskis įkūrė oficialų privatų Lazdų muziejų. Iškabą muziejui pagamino vaiguviškis tautodailininkas Aivaras Norbutas. Įkurti muziejų padėjo kaimynai, kultūros darbuotojai ir keletas rėmėjų (Virganauskaitė, 2019). Taip lazdadirbis M. Ežerskis įgyvendino viso gyvenimo svajonę.

O pats meistras M. Ežerskis sako, kad idėjų darbams turi šimtui metų į priekį. „Jų į valias, nes jas pametėja gamta – tobiliausia ir originaliausia kūrėja, kuriai jis tik antrina. Išvelgdamas jos sumanymą, giliai paslėptą mintį ar šiaip pokštą, kuris, prisilietus žmogaus rankoms, virsta dirbiniu, turinčiu konkrečią paskirtį ir meninę vertę“ (Sajenkienė, 2010).

Apibendrinant kontentine analize ir biografiniu metodu aptartą surinktą medžiagą, daugiausia pagrįstą įvairiais interviu su tautodailininku Mečislovu Ežerskiu, galima teigti, kad tarp meistro gyvenimo momentų ir kūrybos etapų pastebimas glaudus ryšys: pirmiausia tam tikros gyvenimiškos situacijos suteikė postūmį pradėti drožti lazdas, o paskui pomėgis, tapęs svarbiausiu dalyku lazdadirbiui, koregavo svarbius sprendimus.

Išvados

1. Apžvelgus įvairius žodynus ir kitus mokslinius šaltinius, galima apibendrinti, kad *lazda* yra traktuojama kaip iš medžio pagamintas (apdailintas) stiebelis, pagalys, skirtas pasiremti einant ar stovint, kartais suduoti kam nors. Šaltiniuose pateikiama įvairių lazdos *pavadinimų*, vartotų skirtinguose Lietuvos regionuose, arba susijusių su lazdos *darymo būdais*, pagal kuriuos skiriamos rautinės, pjautinės ir lenktinės lazdos. Pagal *puošybos būdą* lazdos klasifikuojamos į drožtines arba pjaustytines, lazdas-kėdutes, tekintines, ragu apmautas arba gintaru papuoštas lazdas. Dar lazdos grupuojamos pagal *ranktūrio (rankenos) formą*: su žmogaus, gyvūno, paukščio, mitinės būtybės galvomis. Lazdos gaminamos iš įvairios *medienos*: eglės, ąžuolo, beržo, uosio, liepos ir kt.

2. Tautodailininkas Mečislovas Ežerskis dažniausiai gamina *pjautines lazdas*, kurios pagal puošybos būdą gali būti priskiriamos *drožtinėms arba pjaustytinėms* lazdoms. *Rankenų galuose* lazdadirbis išdrožia ne tik populiarias žalčio, arklio, mitinių būtybių galvas, bet ir retesnes – šerno, žirafos, pelėdos – figūras, lazdų galuose įtaiso švilpynę. Medį, iš kurio gamina lazdą, meistras dažnai renkasi pagal tautosakas, mitologijos teikiamus aiškinimus, nurodomą medžio paskirtį: saugoti nuo nelaimių, ginti nuo piktųjų dvasių, suteikti sveikatos ir pan. Pagal *funkcijas* tautodailininko lazdos skiriamos į keletą grupių: skirtos pasiramščiuoti – pagrindinė, išskirtinė funkcija, apsaugoti, prisiminimui, švilpauti, naudojamos kaip simboliai, talismanai.

3. Išanalizavus įvairius šaltinius, kuriuose pateikiama ilgesnė ar trumpesnė informacija apie meistrą M. Ežerskį, daroma išvada, kad lazdadirbio gyvenimo ir kūrybos sąsajos yra labai glaudžios, skirtingu metu pasireiškiančios skirtinga poveikio kryptimi: pirmiausia tam tikri gyvenimo momentai skatino susidomėti lazdų drožinėjimu, paskui pats pomėgis modeliavo gyvenimo epizodus. Dėl patirtos traumos ir pasikeitusio gyvenimo būdo atsiradęs pomėgis atvedė iki gyvenimo tikslo – lazdų muziejaus įkūrimo – išsipildymo.

⁴ Už paskolą garbaus amžiaus tautodailininkui sutiko laiduoti jo geras draugas (Virganauskaitė, 2019).

Tyrimo medžiaga

1. Červokienė, D. (2020, rugsėjo 16). Unikalių lazdu muziejus. *Regionų naujienos*. <https://www.regionunaujienos.lt/unikaliu-lazdu-muziejus/>
2. Devintoji paroda „JCDecaux premija“ ieško naujų vardų ir keliasi į istorinį pastatą (2024-04-23). *LRT.lt*. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2257163/devintoji-paroda-jcdecaux-premija-iesko-nauju-vardu-ir-keliasi-i-istorini-pastata>
3. Hokienė, T. (2020, lapkričio 7). Neįprasti muziejaus eksponatai Kelmėje. *Šiaulių naujienos*. <https://www.snaujienos.lt/kultura-ir-pramogos/42075-neiprasti-muziejaus-eksponatai-kelmeje>.
4. *Kelmės kraštas: žymūs žmonės*. (2018). Kaunas: VšĮ „Auros projektai“, p. 202.
5. Pepcevičiūtė-Bogušienė, I. (2021, liepos 10). Mečislovas namus pavertė savo išdrožtų lazdu muziejumi: „Dviejų vienodų nerosite“. *15min.lt*. https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/namai/mecislovas-namus-paverte-savo-isdroztu-lazdu-muziejumi-dvieju-vienodu-nerosite-1034-1530132?utm_medium=copied
6. Raugaitė, G. (2013, spalio 22). Mitologinėmis būtybėmis tapusios lazdos eksponuojamos Kuršėnuose. *Kuršėnai.lt*. <https://kursenai.lt/2013/10/22/mitologinemis-butybemis-tapusios-lazdos-eksponuojamos-kursenuose-nuotraukos/>
7. Sajenkienė, J. (2010, gegužės 7). Lazdos – be noro mušti. *Delfi.lt*. <https://www.delfi.lt/gyvenimas/istorijos/lazdos-be-noro-musti-31865731>
8. Sajenkienė, J. (2019). Lazdu muziejus įprasmino gyvenimą. *Savaitė*, 12, 28–29.
9. Simanaitienė, R. (2023, birželio 14). Mitologijos ir gamtos įkvėpta tautodailininko Mečislovo Ežerskio kūryba. *12-os tarptautinės konferencijos „REGIONAS: ISTORIJA, KULTŪRA, KALBA“ baigiamasis plenarinis posėdis*. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=eQz3TwXA7yw>
10. Ščiglinskienė, R. (2022, sausio 23). Šaknys. Lazdu meistras Mečislovas Ežerskis. *Tautosakos vartai* [vaizdo įrašas]. https://www.youtube.com/watch?v=_B1PxxgYttxU
11. Ščiglinskienė, R. (2019, sausio 29). Kelmėje – Lazdu muziejus. *Bičiulis*. <https://www.biculis.net/kelmeje-lazdu-muziejus/>
12. Kėlmiškio lazdos eksponuojamos Kražiuose. (2013, rugpjūčio 3). *Šiaulių kraštas*. <https://www.skrastas.lt/atolankos/kelmiskio-lazdos-eksponuojamos-kraziuose>
13. Taliūtė, A. (2023, lapkričio 28). Menininkas Mykolas Valantinas: kuriu, nes kurti linksma. *LRT.lt*. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2136003/menininkas-mykolas-valantinas-kuriu-nes-kurti-linksma>
14. Valatkaitė, M. (2023, lapkričio 30). 8-oji „JCDecaux premija 2023“ atiteko menininkei Tata Frenkel, Mykolas Valantinas – publikos favoritas. *LRT.lt*. <https://www.lrytas.lt/kultura/daile/2023/11/30/news/8-oji-jcdecaux-premija-2023-atiteko-menininkei-tata-frenkel-mykolas-valantinas-publikos-favoritas-29384058>
15. Virganauskaitė, I. (2019, vasario 13). Tautodailininkas įkūrė lazdu muziejų. *Šiaulių kraštas*. https://www.skrastas.lt/krasto-zinios/tautodailininkas-ikure-lazdu-muziejus#google_vignette

Literatūra

1. Apanavičius, R. (2011). Medžiai Šiaurės Europos etninių muzikos instrumentų gaminimo ir naudojimo papročiuose. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 13, 66–80.
2. Balsys, R. (2017). Lietuvių ir prūsų kulto tarnai: Criwe. *Gimtasai kraštas: Mokslo darbai, etnologija*, 1, 5–10.
3. Būgienė, L. (2018). Tarp kaimo ir miesto: tapatybės konstravimas autobiografiniuose pokario vilniečių pasakojimuose. *Tautosakos darbai*, 56, 199–217.
4. Burba, D. (2022). Paskutinio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo maršalo Liudviko Skumino Tiškevičiaus sveikata, mityba ir mirtis. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, 43, 49–71.
5. Butkuvienė, V. (2017, sausio 9). „Niekada nesijaučiu laimingas pabaigęs darbą“. *Banga*. <https://gargzdai.lt/niekada-nesijauciu-laimingas-pabaiges-darba/>

6. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas>.
7. Dundulienė, P. (1991). *Lietuvių etnologija*. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Mokslas.
8. Galaunė, P. (Sud.). (1958). *Lietuvių liaudies menas. Medžio dirbiniai*. 2 knyga. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
9. Gritėnienė, A. (2016). Šermukšnio vaizdinys „Lietuvių kalbos žodyne“. *Tautosakos darbai*, 52, 85–104.
10. Jovaiša, E., ir Butrimas, A. (Sud.). (2003). *Lietuva iki Mindaugo: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Elektroninės leidybos namai, Vilniaus dailės akademijos leidykla.
11. Kaminskaitė, I. (2007). XVI–XVII a. mediniai dirbiniai Vilniaus Žemutinėje pilyje. *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai* (p. 230–234). Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“.
12. Kaminskaitė, I. (2008). XIII–XV a. medinės lazdos su buoželėmis: faktai ir hipotezės. *Lietuvos archeologija*, 34, 151–170.
13. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (2-as leidimas). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
14. Kastėnė, J. (2020, gegužės 4). Lazdos senovėje: ir pasiremti, ir pasigrožėti liaudies meistrų talentu. *Etaplus.lt*. https://www.etaplus.lt/naujiena/laz-dos-se-nove-je-ir-pa-si-rem-ti-ir-pa-si-groze-ti-liau-dies-meistru-ta-len-tu#goog_rewarded
15. Kindurys, A. (Atsakomasis redaktorius). (2003). *Tarptautinių žodžių žodynas* (antra pataisyta laida). Vilnius: Alma Littera.
16. Kraniauskienė, S. (2000). Biografinis metodas: dvi teorinės-metodologinės kryptys. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 3–4, 78–90.
17. Kuklys, A. (2007). *Juozo Lukausko lobiai*. Klaipėda: Libra Memelensis.
18. Kulnytė, B., Lazauskaitė, E. (Sud.). (2015). *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
19. Kuzmickas, V. (2013, lapkričio 5). Birštono lazdos (II). *kvitrina.com*. <https://kvitrina.lt/birstono-lazdos-ii/>
20. Kuzmickas, V. (2013, spalio 29). Birštono lazdos. *kvitrina.com*. <https://kvitrina.lt/birstono-lazdos/>
21. Laukevičius, V. (1983). *Prisiminimai*. Birštonas.
22. Laurinkienė, N. (1999). Ažuolas – Perkūno medis. *Augalų ir gyvūnų simboliai* (p. 180–188). Vilnius: Gervelė.
23. *Lietuvių kalbos žodynas*. <http://www.lkz.lt>
24. Matulytė, M. (Sud.) (2019). *Vinco Svirskio mediniai stebuklai*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus.
25. Mieliauskienė, M. (Sud.). (2007). *Pažįstamas ir nepažįstamas Lionginas Šepka: liaudies skulptorius*. Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus.
26. Petrauskas, E. (2017). *Laidosena viduramžių Lietuvoje: mirusiųjų deginimo paprotys*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas.
27. Putriuvienė, L. (2015, rugsėjo 15). Penktą kartą jaukino žodį, paukštį, debesį ir paminėjo 70-metį. *Pamarys*. <http://www.pamarys.eu/penkta-karta-jaukino-zodi-pauksti-debesi-ir-paminejo-70-meti/>
28. Raiskas, J. (2022, kovo 18). Birštoniečių – Miko ir jo žmonos Onos Škėmaitės – Miniausų šeima. *Gyvenimas*. <https://www.gyvenimas.eu/2022/03/18/birstonieciu-miko-ir-jo-zmonos-onos-skemaites-miniausku-seima/>
29. Šeškevičienė, I. (2022, vasario 18). Lazdos – stiliaus, buities, apeigų atributas. *Pajūrio naujienos*. <https://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=22809>.
30. Urbonavičienė, D. (2000). *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
31. Vyšniauskaitė, A., Kalnius, P., Paukštytė-Šaknienė, R. (2008). *Vedybos. Lietuvių šeima ir papročiai* (p. 271–395). Vilnius: Mintis.
32. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija: mokomoji knyga*. Klaipėda: Vitae litera.